
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

VERS A TÖRTÉNELEMRŐL

Fehér Kálmán: *Kantáta a szabadságról*, Híd, 1981. 7—8

Szokás, hogy méltatás csak könyvről szólhat, mintha a könyv lenne csupán olvasási-írási szokásaink valamiféle alapegysége. Az irodalom akkor *van*, amikor könyvként kerül az asztalunkra, a napi produkciót, még ha figyelemmel kísérjük is, közelről sem olvassuk akkora alázattal, amekkorával a könyv után nyúlunk, holott egy-egy közlés és közlemény — vers, elbeszélés, folytatásos regény, esszé vagy drámaszöveg — tárgyilagosabb szemmel nézve nyilván megérdemelné. Mi mással lehet magyarázni, hogy például Fehér Kálmánnak *Kantáta a szabadságról* című nagy verse még a nyáron megjelent a *Híd*-ban, közkezen forgott különnyomatban is, mindeddig azonban figyelmet felhívó, a költemény értékeire mutató írással nem találkoztunk. Pedig az utóbbi évek legjelentősebb költői alkotásáról van szó, amelyben a költő teljes értékű kifejezést talált egy élmény teljessége megfogalmazásának.

Ez a költemény azonban nemcsak műfajból következően polifonikus. Azzá teszi mondanivalója is, nemkülönben a költői szemlélet emelkedettségét biztosító nézőpontja. Történelmi vers a *Kantáta a szabadságról*, egyúttal vers is a történelemről. Az ilyen típusú költeményeket szokta a magyar irodalmi-közéleti szóhasználat sorsverseknek nevezni, mint tette Domonkos István *Kormányeltörésben* című művével kapcsolatban is, amely — mondanunk sem kell — karakterénél fogva rokona Fehér Kálmán alkotásának. E sorok írója azonban szívesebben minősítené Fehér Kálmán versét a *sámvetés* költeményének. A vajdasági ember tekint itt teljes eszmei és érzelmi vértezetében a táj és a táj népei történelmi múltjába, abba, ami „volt”, és veszi számba, miként a költő a kantáta hangütő, első pár sorában írta, „valós örökséget”, mert az.

Tóled el nem szakad!

A történelem

Herehabos csatalova —

életünk mély vetésében

kőkecskéinket vonszolta. Kitaposta.

S nyomban költészetünk, de tegyük hozzá: egész irodalmunk egyik alapélménye is megszólal (még hozzá népmondai távlatokba helyezve egyúttal), nevezetesen az, hogy a képzelet mintha egy „puszta ország” térségein bolyongna, amikor a múlt útjaira-ösvényeire lép, mert sem a képzeletnek, sem a gondolkodásnak nincs mibe kapaszkodnia:

Mibe fogóddzanak az évezredek,
századok? Ott,
Ahol kikapart kutyafogak között
a Hold,
A kiásott fejetlen istenek kezében
tá lentumok.

De az is nyilvánvalóvá válik már az első sorok olvasása után, hogy a kantáta az ilyen kontextus révén történelemteremtő szerepet is betölt: a képzeletnek kell átvennie a historikus feladatait. És mert költő műve készült, hát lírai történelemkönyvünket írja. S hogyan!

A költemény egyik pólusán „gerincvelőnk márványhídjain a lét denevérszárnyakkal csapkod és alél”, mert mintha történelmi sötétség kísértetiességébe merülne a képzelet, a másikon felderengnek a Fruška gora lankáit szőlővel telepítő római légiós katonák alakjai, megidéződnek a bizánci évszázadok („Theodóra udvari bolondját” említi a vers), fel lép a szerémségi huszitákat Kamoncon tűzzel-vassal irtó Marchiai Jakab, a hírhedett inkvizítor „inkognitóban”, majd ugyanoda, „Kamenitzra”, bevágtatnak a vitéz donmiguelek”, de már évszázadokkal később. Közben ilyen verssorokban fut a gondolat, és képeznek az ilyen sorok kitűnő történelmi gajd-verset, amelyben a múlt nagy szelete határolódik körül:

Kicsattan a kibőjtölt vér
Büdös paraszt bűnös zsellér
Életünkben minden nulla
Fejünk helyén Aranybulla
Sekély sírban sok a hullá
A hasunkon hízott búza
Ujjaink közt gyökér rózsa
Dekrétumok pöcegödre
Ráömlik az életünkre

Gúny-rímek pörölye csattan az ilyen sorok végén, alliterációk síkol-
tanak és hörögnek. S a rímek erőteljes jelenlétével dús sorokban gyö-
nyörködhetünk az alábbi részletben is:

Idomított vipera,
Divide et impera!
Osztrák—Magyar Monarchia.

Ilyen módon vonulnak el a szem előtt a vajdasági történelem emberellenes szakaszai, majd új fejezete kezdődik ennek a költői történelem-könyvnek: a valóban „történelmi” eseményekké, amelyek közvetlenül a mához, a jelenhez vezetik a figyelmet. Felemlegeti a költő a katori tengerészlázadást, leírja Csáki Lajos és Žarko Zrenjanin nevét, felcsendül a partizándal ritmusa, és megszólalnak nyelvi fordulatai. A kantáta utolsó sora a „Zagorjei Sasmadárról”, Titóról beszél, s az ő neve foglalja össze azt az eszmeiséget is, amely a kantáta történelemszemléletének mintegy az alapját képezi, megjelölve azt az eszmei pontot is, ahonnan a múltba tekint.

A *Kantáta a szabadságról* Tito elnök halála első évfordulójának időszakában jelent meg (előbb az Újvidéki Televízió produkciójában láttuk is s hallottuk megzenésített betéteit), a legnemesebb értelemben vett alkalmi költemény tehát, de benne nem alkalom szülte érzések és eszmék fogalmazódtak meg. Az az irodalmunkban, de egész szellemi életünkben, világképünkben mélyen meggyőződéssé vált felismerés munkál benne, hogy történelmi múltunk valójában csak Tito korszakában vált számunkra beláthatóvá, értelmezhetővé, s csak innen nézve látszanak valódi arányai és igazi jellegzetességei.

A költő szintézist teremtett és teremthetett ilyen módon. Kézenfekvő volt, hogy magas művészi szinten foglalta össze a maga költészetének eddigi eredményeit (azáltal is, hogy előző kötetek verseiből használt fel részleteket), de beleszőtte kantatájába mind a magyar, a délszláv, mind pedig az európai költői hagyomány egyes elemeit is. Megszólalnak hát Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila, Gál László, Miroslav Krleža és Majakovszkij lírájának fordulatai, ritmus- és kép-megoldásai, soridézetei. Ilyen módon mutathat egyszerre mind Ady Endre kuruc-verseire, mind Miroslav Krleža Kerempuh-balladáira, amelyekhez költőileg kötődött is. De a tragikus pátosznak éppen úgy megtalálta borongós színeit, mint ahogy a szatirikus hangot is szerencsés módon meglelte. Ezért foghatta össze a végleteket: az ódai szárnyalást és az ironikus leleplezés föld felett való suhanását. Így fogta össze a lírai műfajok változatait is, és tette mindezt a teljesség költői igényével!

BORI Imre